

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертацію Пучка-Колесника Миколи Дмитровича
«Хорова творчість Ю. Іщенка в контексті актуальних тенденцій
розвитку української музичної культури
другої половини XX –початку XXI століть»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю
034 – «Культурологія», галузі знань 03 – Гуманітарні науки.

У сучасному культурологічному дискурсі дедалі більшої актуальності набувають дослідження, спрямовані на осмислення мистецтва не лише як сфери художньої творчості, а як важливої складової культурно-історичного процесу, у якій відображаються закономірності розвитку суспільства, його духовні пріоритети та ціннісні орієнтири. Особливого значення у цьому контексті набуває музична культура, яка, акумулюючи історичний досвід, духовні цінності та художні традиції суспільства, виступає одним із найважливіших чинників культурної спадкоємності. В українській музичній культурі другої половини XX – початку XXI століть особливе місце належить хоровій творчості, яка історично є одним із найстійкіших носіїв національної музичної традиції та духовних цінностей українського суспільства. У жанровій сфері хорової музики найвиразніше виявилися процеси стильового оновлення музичного мистецтва України означеного історичного періоду та формування нових принципів взаємодії традиції й новаторства. Водночас хорова творчість, поєднуючи композиторський задум із живою виконавською практикою, є важливим простором художньої комунікації, у якому здійснюється збереження, творча інтерпретація та сучасне осмислення національної культурної спадщини – саме тому вона стала однією з найрепрезентативніших форм української музичної культури означеного періоду. У цьому контексті дисертаційне дослідження М. Д. Пучка-Колесника, присвячене культурологічному осмисленню хорової творчості видатного українського композитора Юрія Яковича Іщенка як

самобутнього явища української музичної культури, є своєчасним, актуальним і науково обґрунтованим.

Актуальність обраної теми визначається насамперед недостатнім рівнем культурологічної розробки проблеми: незважаючи на наявність вагомого корпусу музикознавчих праць, присвячених окремим аспектам творчої спадщини композитора, практично відсутні дослідження, у яких хорова творчість Ю. Іщенка розглядалася б як цілісний культурний феномен у взаємозв'язку стильових, художньо-естетичних, духовно-ціннісних, соціокультурних і виконавсько-інтерпретаційних чинників її функціонування в українському культурно-мистецькому просторі другої половини ХХ – початку ХХІ століть. Безперечною перевагою представленої дисертації є те, що автор не обмежується аналізом жанрово-стильових особливостей хорових творів Ю. Іщенка, а прагне осмислити зразки його хорової творчості у широкому контексті розвитку української музичної культури другої половини ХХ – початку ХХІ століть. Такий дослідницький ракурс дозволяє простежити взаємозв'язок між становленням індивідуального хорового стилю композитора та загальними закономірностями еволюції української хорової культури, виявити механізми взаємодії національної традиції й сучасного музичного мислення, а також визначити місце творчої спадщини Ю. Іщенка у сучасному культурному просторі.

Важливою складовою актуальності дисертаційного дослідження є його безпосередній зв'язок із сучасною хоровою виконавською практикою. Попри те, що хорова спадщина Ю. Іщенка ще не посіла належного місця у репертуарі українських хорових колективів, останніми роками простежується поступове зростання професійного інтересу до його творів з боку диригентів і виконавців. Ця тенденція засвідчує актуалізацію хорового доробку композитора у сучасному концертному просторі, їх художню цінність та стильову самобутність. Водночас це зумовлює необхідність

сучасного наукового осмислення їхньої жанрово-стильової природи, культуротворчих функцій та комунікативного потенціалу, що значною мірою визначає практичну затребуваність матеріалів виконаного дослідження. У цьому контексті результати дисертації мають не лише теоретичне, а й практичне значення, оскільки сприяють поглибленню розуміння зазначених аспектів хорової музики Ю. Іщенка та можуть стати важливим науковим підґрунтям для подальшої репертуарної актуалізації й виконавсько-інтерпретаційного освоєння хорової спадщини композитора.

Дослідницька логіка роботи М. Д. Пучка-Колесника вирізняється внутрішньою логікою та цілісністю. Обравши об'єктом українську музичну культуру другої половини XX – початку XXI століть, предметом – хорову творчість Ю. Іщенка як мистецький репрезентант актуальних тенденцій її розвитку, та визначивши як головну мету дослідження виявлення соціокультурних, художньо-естетичних і ціннісно-сміслових чинників хорової творчості композитора як феномена української культури, та визначення її культуротворчого потенціалу, що реалізується у системній єдності музично-стильових та виконавсько-інтерпретаційних складових (с. 20 дис.) – дисертант запропонував такий дослідницький ракурс, що дозволив вийти за межі персонологічного аналізу творчості композитора й розглядати його хорову спадщину як складову ширших стильових і культуротворчих процесів розвитку української музичної культури. Що, власне, й орієнтує автора не лише на музикознавче вивчення та виконавське осмислення хорової спадщини видатного представника української композиторської школи, а й на розкриття її місця в культурно-історичному процесі розвитку вітчизняної музичної традиції.

Поставлені у дисертації завдання послідовно конкретизують мету роботи та відображають логіку розгортання авторської дослідницької концепції. Важливо, що автор не обмежується характеристикою творчої постаті Ю. Іщенка чи аналізом окремих хорових творів, а розглядає його

спадщину у широкому контексті розвитку української музичної культури, простежуючи взаємозв'язок соціокультурних процесів, еволюції композиторського стилю, жанрових пріоритетів і сучасної виконавської рецепції хорової музики митця.

Не викликає заперечень і методологія дисертаційного дослідження: обраний комплекс наукових підходів і методів є достатнім для розв'язання поставлених завдань та відповідає міждисциплінарному характеру роботи. Особливо слід відзначити прагнення автора поєднати культурологічний підхід із музикознавчим аналізом хорових партитур, що дозволило уникнути абстрактності культурологічних узагальнень і водночас розглядати стильові особливості творчості Ю. Іщенка у широкому культурно-історичному контексті. Важливим є й залучення виконавсько-інтерпретаційного аспекту, який значно розширює дослідницьку перспективу, оскільки розкриває хорову творчість композитора не лише як музичний текст, а і як художню практику, що реалізується у сучасному концертному просторі.

Структура дисертації є логічно виваженою та підпорядкованою реалізації поставленої мети. Композиція роботи вибудована за принципом послідовного розкриття досліджуваної проблеми: від формування теоретико-методологічних засад і визначення місця творчості Ю. Іщенка в сучасному науковому дискурсі – до висвітлення історико-культурних передумов становлення його оригінального хорового стилю та подальшого аналізу конкретних жанрових форм хорової музики, у яких найповніше репрезентовано індивідуально-авторську своєрідність композиторського стилю. Вдалим видається й те, що кожний із трьох розділів виконує самостійну дослідницьку функцію, водночас залишаючись органічною складовою загальної логіки роботи: перший розділ формує необхідне теоретичне підґрунтя дослідження, окреслюючи культурологічні засади осмислення творчої особистості та музичної творчості як феномена

культури, у другому розділі увага закономірно переноситься до соціокультурного контексту розвитку української хорової культури та місця у ньому творчості Ю. Іщенка, що створює історико-стильову основу для подальших аналітичних узагальнень. Третій аналітичний розділ є найбільш переконливим з точки зору міждисциплінарних засад дослідження, оскільки у ньому органічно поєднуються музикознавчий та естетико-комунікативний підходи до вивчення хорових циклів і псалмів композитора, простежуючи особливості їхньої жанрової організації, образно-семантичної драматургії, стильових рис хорової партитури та виконавсько-інтерпретаційного потенціалу творів. Теоретичні положення роботи, історико-культурні узагальнення та аналітичні спостереження перебувають у постійному взаємозв'язку, завдяки чому висновки кожного розділу логічно підводять до наступного етапу дослідження, а загальні висновки закономірно узагальнюють результати всієї роботи. Така побудова дисертації свідчить про продуману організацію тексту роботи та забезпечує цілісне сприйняття авторської наукової концепції.

Зміст дисертації переконливо засвідчує високий рівень наукового опрацювання заявленої проблематики та дозволяє констатувати, що її основні результати мають вагоме теоретичне й практичне значення для сучасної культурології та музикознавства. Висновки, сформульовані автором, характеризуються внутрішньою логічною послідовністю, ґрунтуються на результатах проведеного дослідження й репрезентують цілісне бачення хорової творчості Ю. Іщенка як самобутнього явища української музичної культури другої половини ХХ – початку ХХІ століть.

Одним із найважливіших результатів дослідження є обґрунтування культурологічного підходу до вивчення творчої особистості композитора та його хорової спадщини. М.Д. Пучко-Колесник переконливо доводить, що музичний стиль, особливо в індивідуально-авторському вимірі, доцільно розглядати не лише як систему виражальних засобів композиторського

письма, а як культурологічну категорію, у якій відображаються особливості художнього мислення митця, його світоглядні орієнтири, духовні пріоритети та історично зумовлені форми творчого освоєння національної культурної традиції. У цьому контексті стиль постає своєрідним інтегратором змістових, образно-семантичних і художньо-конструктивних складових музичного твору, що забезпечує єдність індивідуального авторського висловлювання та загальнокультурних закономірностей розвитку українського музичного мистецтва. Особливу наукову цінність становлять висновки автора щодо природи хорового стилю Ю. Іщенка. У дисертації переконливо доведено, що його не можна зводити лише до сукупності індивідуальних композиційно-технічних або мовно-інтонаційних ознак. Хоровий стиль композитора розглядається як багаторівнева художня система, у якій органічно взаємодіють історично сформовані жанрово-стильові моделі української хорової культури, духовно-сакральні та фольклорні традиції, індивідуально-авторське музичне мислення й естетичні орієнтири другої половини ХХ століття. Саме тому стиль Ю. Іщенка постає не лише результатом особистої творчої еволюції митця, а й художнім відображенням складних культурних процесів свого часу.

Водночас дисертант переконливо показує, що своєрідність хорового стилю Ю. Іщенка визначається динамічною взаємодією об'єктивних і суб'єктивних чинників творчості. З одного боку, його художнє мислення ґрунтується на глибокому засвоєнні жанрово-стильових комплексів української фольклорної та духовної музичної традиції, а з іншого — ці традиційні моделі набувають індивідуального авторського переосмислення, перетворюючись на носіїв нових художніх смислів. У цьому виявляється одна з визначальних рис композиторського стилю Ю. Іщенка — здатність забезпечувати спадкоємність національної музичної культури не шляхом

відтворення усталених зразків, а через їх творчу інтерпретацію відповідно до художніх і духовних потреб сучасності.

Наукову цінність становить також здійснена автором систематизація наукового дискурсу щодо творчості Ю. Іщенка, яка дозволила не лише узагальнити основні напрями її музикознавчого вивчення, а й виявити недостатньо розроблені аспекти, пов'язані з культурологічним осмисленням хорової спадщини композитора. Особливо продуктивним видається звернення до проблеми творчої особистості митця крізь призму сучасних філософських, культурологічних і психологічних концепцій творчості, що дозволило розкрити закономірності становлення індивідуального композиторського стилю Ю. Іщенка як результат складної взаємодії особистісних, художньо-естетичних, історико-культурних та духовно-ціннісних чинників.

Важливе місце у дисертації посідає висвітлення соціокультурних процесів, які визначали розвиток української хорової культури другої половини XX століття. Автор переконливо показує, що саме цей історичний період став часом докорінної трансформації художнього мислення, пов'язаної з поступовим подоланням нормативності соціалістичного реалізму, активізацією процесів національно-культурного самоусвідомлення та відродження духовних основ української культури. На цьому тлі особливого значення набуває хорова творчість українських композиторів покоління шістдесятників, яка формувалася у складній взаємодії неофольклористських, неоромантичних, неосакральних і неоміфологічних тенденцій. Саме у такому історико-культурному середовищі, як переконливо доводить дисертант, відбувалося становлення творчої індивідуальності Ю. Іщенка та вироблення його самобутньої стильової системи.

Заслуговує на увагу висновок автора про те, що індивідуальний стиль композитора формується не шляхом відмови від традиції, а через її творче

переосмислення. У цьому зв'язку хорова спадщина Ю. Іщенка постає як художня модель взаємодії об'єктивних засад національної музичної культури й суб'єктивного авторського бачення. Фольклорна та духовно-канонічна традиції виступають для композитора не предметом стилізації, а активним джерелом художнього мислення, що набуває нового змістового й інтонаційного втілення відповідно до естетичних потреб сучасної культури, і тому цілком справедливою є думка дисертанта, що хорова спадщина Ю. Я. Іщенка як видатного представника української хорової традиції може розглядатися з позицій *культурного посередництва між історичним досвідом української музичної культури та сучасною культурною свідомістю*, яке успішно здійснюється у сучасній виконавській практиці (с. 208).

Одним із найбільш змістовних результатів роботи є визначення жанрових пріоритетів хорової творчості Ю. Іщенка. Дисертант переконливо обґрунтовує, що провідне місце у його спадщині посідають хорова мініатюра, хоровий цикл і псалом, які найбільш повно відповідають особливостям художнього мислення композитора, його естетичним переконанням і світоглядним орієнтирам. Переконливо показано, що звернення до цих жанрів було зумовлене не лише індивідуальними творчими уподобаннями митця, а й прагненням зберегти спадкоємність класичної хорової традиції, надавши їй сучасного художнього звучання. Як слушно зауважує дисертант, «..звернення композитора до жанрових та стильових засад духовної музики, фольклорних першоджерел, поетичних текстів і національно маркованого образного світу музики свідчить про усвідомлення ним хорового мистецтва як специфічного *музично-естетичного простору культурної пам'яті*» (с. 207). Саме тому жанрова система хорової музики Ю. Іщенка постає як органічний синтез історично сформованих моделей хорового мистецтва та нових естетичних і комунікативних засад композиторської творчості другої половини ХХ

століття. Цілком обґрунтовано у даному контексті автор приділяє значну увагу літературній основі хорових творів композитора. Аналіз широкого кола поетичних текстів (від Т. Шевченка, П. Тичини, М. Рильського до В. Симоненка, Є. Маланюка, В. Базилевського, А. Короліва та інших українських поетів) дозволяє розглядати поетичне слово як невід'ємний компонент індивідуального стилю композитора. Переконливо доведено, що саме через музичне осмислення української поезії Ю. Іщенко актуалізує фундаментальні світоглядні цінності української культури, її духовні й етичні орієнтири, історичну пам'ять і національне світовідчуття.

На особливу увагу заслуговує третій розділ дисертації, у якому естетико-комунікативний підхід реалізовано на матеріалі конкретних хорових творів. Проведений аналіз хорових триптихів, об'єднаних тематикою пір року, та авторської інтерпретації жанру псалма дозволив виявити характерні принципи композиційного мислення Ю. Іщенко. Зокрема, показовим є висновок про стійке тяжіння композитора до циклізації хорових мініатюр за принципом диптиха й триптиха, що визначає камерний характер значної частини його хорової творчості та водночас засвідчує спадкоємність із традиціями романтичної й неоромантичної хорової культури. Водночас дисертант переконливо демонструє, що художня цілісність хорових циклів досягається не лише композиційними засобами, а насамперед складною системою взаємодії поетичного слова, музичної інтонації, тембрової драматургії та фактурної організації хорової тканини. Саме ця багаторівнева взаємодія формує своєрідну естетико-комунікативну модель, у якій хоровий твір функціонує як відкритий простір художньої комунікації між композитором, виконавцем і слухачем.

Плідною видається й думка автора про визначальну роль виконавської інтерпретації у сучасному функціонуванні хорової спадщини Ю. Іщенко – він доводить, що концертно-виконавська практика є не лише формою репрезентації композиторського доробку, а й важливим механізмом його

подальшого культурного життя. Саме у процесі виконавської інтерпретації відбувається актуалізація художніх смислів творів, їхнє входження до сучасного мистецького простору, розширення репертуару академічних хорових колективів і залучення нових поколінь слухачів до української музичної спадщини. У цьому контексті слушним є висновок дисертанта Заслуговує на підтримку й висновок дисертанта щодо ролі фестивального руху у сучасному функціонуванні хорової музики Ю. Іщенка. Автор переконливо доводить, що фестиваль у сучасній музичній культурі є не лише формою концертної репрезентації мистецьких здобутків, а багатофункціональним культурним феноменом, у межах якого реалізуються культуротворча, культууроохоронна, комунікативна, освітня та просвітницька функції. Водночас важливо, що автор дисертації розглядає фестиваль як особливий простір міжкультурної взаємодії, у якому відбувається не лише презентація національної композиторської творчості, а й її осмислення у ширшому європейському мистецькому контексті. У цьому аспекті фестивальна практика постає дієвим механізмом збереження історичної тяглості української хорової культури, формування національної культурної ідентичності та популяризації творчої спадщини Ю. Іщенка серед професійної виконавської спільноти й широкої слухачької аудиторії.

Окремо слід відзначити методологічну перспективність запропонованого дисертантом підходу до осмислення хорової концертно-виконавської та фестивальної практики у світлі концепції «місць пам'яті» П'єра Нора, запропонована інтерпретація концертних програм, фестивалів і авторських мистецьких проєктів як своєрідних просторів культурної пам'яті видається методологічно продуктивною, оскільки дозволяє розглядати виконавство не лише як процес відтворення музичного тексту, а як форму збереження, переосмислення й трансляції національної музичної традиції. У цьому контексті особливо переконливими є спостереження автора щодо діяльності камерного хору «Хрещатик» під керівництвом Павла Струця,

творчість якого справедливо розглядається як один із найважливіших чинників сучасного виконавського освоєння хорової спадщини Ю. Іщенка.

Високо оцінюючи теоретичну ґрунтовність дослідження та послідовність авторської аргументації, вважаю за доцільне висловити окремі зауваження і побажання, які мають дискусійний характер та спрямовані насамперед на подальший розвиток проблематики роботи.

Зокрема, підрозділ 1.2. «Музична творчість як феномен культури та форма самоактуалізації особистості» вирізняється широким залученням філософських, психологічних і культурологічних концепцій творчості, що засвідчує високий рівень теоретичної підготовки дисертанта. Разом із тим настільки масштабний історико-теоретичний екскурс місцями переважає над його безпосередньою проєкцією на осмислення творчої особистості та хорової спадщини Ю. Іщенка. На нашу думку, окремі теоретичні положення могли б бути більшою мірою інтегровані в аналіз авторської концепції композитора, що ще виразніше підкреслило б їх методологічну функцію у структурі дослідження. Також позитивно оцінюючи зміст підрозділу 2.3 «Жанрові пріоритети хорової музики Ю. Іщенка у світлі взаємодії композиторської творчості з культурною традицією», слід зазначити, що він належить до найбільш змістовних і методологічно обґрунтованих розділів дисертації. Автор переконливо розкриває взаємозв'язок жанрової системи хорової творчості композитора з культурною традицією, спираючись на широкий спектр культурологічних, філософських і соціологічних концепцій. Разом із тим у низці фрагментів значний обсяг загальнотеоретичних екскурсів, а також розгорнутих характеристик поетичних джерел дещо зміщує акцент із безпосереднього розгляду хорової творчості Ю. Іщенка. На думку опонента, більш концентроване співвіднесення теоретичних положень із конкретними хоровими творами композитора та детальніше висвітлення впливу поетичного першоджерела на жанрову концепцію, музичну драматургію й індивідуально-стильові

особливості його хорових опусів зробило б авторську аргументацію ще більш цілісною та переконливою.

Грунтовність проведеного дослідження, широта його проблематики та прагнення автора поєднати культурологічний, музикознавчий і виконавський виміри осмислення хорової творчості Ю. Іщенка закономірно спонукають до подальшої наукової дискусії. У зв'язку з чим хотілося б запропонувати дисертанту відповісти на такі запитання:

1. У дисертації хорова творчість Ю. Іщенка розглядається як феномен української музичної культури та важливий чинник збереження й розвитку національної культурної традиції. Водночас сучасний культурний простір характеризується активними процесами глобалізації, міжкультурного діалогу та трансформації художньої комунікації. Як, на Вашу думку, співвідносяться національно-культурна ідентичність хорової музики Ю. Іщенка та її потенціал до входження у сучасний міжнародний культурний простір? Які чинники сьогодні найбільшою мірою визначають можливості її міжкультурної комунікації?
2. Одним із центральних положень дисертації є осмислення індивідуально-авторського хорового стилю Ю. Іщенка як результату творчої взаємодії української музичної традиції та сучасного композиторського мислення. Які саме ознаки, на Вашу думку, є визначальними для ідентифікації його хорового стилю серед творчості українських композиторів другої половини ХХ століття?
3. У роботі переконливо обґрунтовується визначальна роль концертно-виконавської та фестивальної практики у сучасному функціонуванні хорової спадщини Ю. Іщенка. Водночас його музика лише поступово входить до репертуару академічних хорів.

На Вашу думку, які особливості індивідуального хорового стилю композитора становлять найбільшу складність для сучасних виконавців та диригентів? Які художньо-інтерпретаційні принципи є визначальними для адекватного сценічного втілення його хорових творів і можуть, водночас, сприяти їх ширшому утвердженню у концертній та фестивальній практиці?

Висловлені зауваження та побажання мають виключно дискусійний характер і жодною мірою не впливають на загальну високу оцінку дисертаційної роботи. Навпаки, вони засвідчують актуальність її проблематики, наукову цінність особистого внеску здобувача у її розробку та перспективність подальшого осмислення запропонованої культурологічної концепції хорової творчості Ю. Іщенка. У цілому дисертація є завершеним, самостійним і ґрунтовним науковим дослідженням, результати якого мають вагоме значення для розвитку сучасної культурології. Композиція дисертації повністю відповідає поставленій меті та визначеним завданням. Структура роботи характеризується логічною послідовністю, а сформульовані висновки органічно впливають із проведеного дослідження та переконливо підтверджують його основні положення.

Результати дисертаційного дослідження пройшли належну наукову апробацію та висвітлені в публікаціях (5) у фахових та спеціалізованих наукових виданнях України, а також у науковому виданні, що індексується міжнародною наукометричною базою Web of Science, що повною мірою відповідає чинним вимогам до дисертацій такого рівня.

Таким чином, дисертація «Хорова творчість Ю. Іщенка в контексті актуальних тенденцій розвитку української музичної культури другої половини ХХ – початку ХХІ століть» є завершеним самостійним дослідженням, що відповідає вимогам чинного законодавства України у пп. 6-9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування

рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44», а її автор, Пучко-Колесник Микола Дмитрович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії у галузі знань 03 «Гуманітарні науки» за спеціальністю 034 «Культурологія».

Доктор мистецтвознавства, професор,
завідувачка кафедрою хорового диригування
ОНМА ім. А. В. Нежданової,
заслужений діяч мистецтв України

Є. М. Бондар